

Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 20 051.127

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

доктору мистецтвознавства, професору,

професору кафедри музичної україністики

та народно-інструментального мистецтва

Дутчак Віолетті Григорівні

76018, м. Івано-Франківськ,

вул. Шевченка, 57

ВІДГУК

офіційного опонента Громченка Валерія Васильовича

на дисертацію МАРТИНОВОЇ ІРИНИ ВАСИЛІВНИ

**«БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ДУХОВИХ
ОРКЕСТРІВ У СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСАХ В УКРАЇНІ
(КІНЕЦЬ XX – ПОЧАТОК XXI СТОЛІТЬ)»,**

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 034 – Культурологія,

галузь знань 03 – Гуманітарні науки

Актуальність теми дисертаційної роботи. «Доцільність існування будь-якого оркестрового колективу обумовлюється можливістю самостійно виконувати різноманітні за характером та фактурою музичні твори»¹. Саме це переконливе твердження відомого українського фахівця царини оркестрового диригування, доцента Л. Л. Дrajниці, з його праці «Інструментознавство (інструменти духових оркестрів)», знаходить цілком аргументоване підтвердження, стосовно універсальної творчості сучасних військових духових оркестрів. Максимально широка репертуарна палітра їх музично-

¹ Дrajниця Л. Л. Інструментознавство (інструменти духових оркестрів). Львів: «Західно-Український консалтинг центр», 2011. С. 151.

виконавської діяльності, утверджує військовий оркестр як самодостатній творчий колектив музикантів, у різноманітні художніх колективів новочасного професійного музичного мистецтва. І такого роду пізнання феномену новітнього військово-музичного мистецтва, у його представленні, насамперед, духовим оркестром, не є локальним у призмі аналізу сучасних мистецьких звершень, адже підкреслимо, що багатогранність функціонування військових духових оркестрів у дослідженні І. В. Мартинової, здійснюється в контексті різних культурно-історичних періодів, що засвідчує неабияку ґрунтовність презентованої праці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота відповідає науковому напрямку кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Вона є частиною науково-дослідної теми «Актуальні питання культурології: теорія та історія культури» (державний реєстраційний номер 0117U004571). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника від 26 жовтня 2021 року (протокол № 9).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, результатів і висновків дисертації.

На особливу увагу звертає міждисциплінарний контент пропонованої до рецензування роботи. Окрім магістральних культурологічного (прикладна культурологія) та мистецтвознавчого (музичне мистецтво) векторів дослідження, багатоаспектність діяльності військових духових оркестрів знаходить віддзеркалення і у царині академічної музичної педагогіки, музичної психології, сучасного музичного менеджменту, а також композиторської та виконавської практики.

Особливо цінним у представленій роботі постає виявлення історичних джерел формування та розвитку суто української військової музики, означення її історичного коріння, акцентуватимемо, кристалізації її

характерологічного архетипу, як самобутньої первісної форми для наступних століть розвитку музики українського війська, зокрема – стрілецьких пісень та підголоскового співу. Беззаперечно, саме це, не зменшуючи першорядність вокально-хорового виконавства в українській музичній культурі, стверджує його доленосно-мистецьке значення в усталенні виняткової оригінальності, самобутності, а разом із цим, і впізнаваності суто українського музично-інструментального мовлення, унікальної інструментальної інтонаційності, зокрема й у царині військово-музичного виконавства.

Складно переоцінити актуальність пропонованої кваліфікаційної наукової праці, адже її практичне значення в усвідомленні необхідності аналітичних положень роботи, виходить далеко за межі суто професійної діяльності військових духових оркестрів в Україні. Робота значною мірою активізує вирішення питання стосовно змісту мистецької освіти, на усіх рівнях її запровадження. Говорячи про зміну репертуарної політики оркестрових колективів, І. В. Мартинова, водночас, акцентує увагу і на тій репертуарній прогалині в сучасних закладах освіти, що виникла у наслідку вилучення останнім часом великої кількості своєрідного репертуару, й потребує щонайшвидшого поповнення новими і, на жаль, довгий час не відомими творами українських митців, поміж іншого й ансамблево-оркестровими духовими композиціями.

Винятково вдалим, на наш погляд, постає обрання дисертанткою системного підходу в дослідженні багатовекторності діяльності військових духових оркестрів. Паритетністю значення обумовлюються без виключення усі складові системного вивчення предмету дослідження, що рівноцінно представлені у взаємодії композиторського, виконавського, освітнього, а також організаційного компонентів. Це стверджує феномен військових духових оркестрів як унікально-самобутню, магістрально-визначальну складову української військово-музичної культури.

В цілому наголосимо і на результативно вдалому обрані І. В. Мартиною методології дослідження. Здобувачка усталює науково-

дослідницьку працю на засадах взаємодії історико-хронологічного, біографічного, описового методів, а також аналізу, синтезу, інтерв'ювання, не полишаючи дієвою увагою науковця, низку емпіричних методів, а саме – спостереження та узагальнення, що, беззаперечно, генерує практичне єство презентованої кваліфікаційної наукової роботи.

Надзвичайно розлогою представлена теоретична база дослідження, адже аналітичною увагою дисертантки обіймаються праці як суто військово-музичної тематики (формуванні і розвиток військових оркестрів, їх концертно-виконавська діяльність), так і роботи присвячені академічному духовому музично-виконавському мистецтву, професійній музичній педагогіці, диригентському мистецтву, аналізуються роботи з історії та теорії української музичної культури, а також праці з музичної психології, психології творчості та музикотерапії.

Переконливою доречністю і необхідністю представлена доволі строката *джерельна база дисертації*, адже домінанта системного підходу в опрацюванні предмету дослідження, зумовила звернення І. В. Мартинової як до численних Законів України, Указів Президента України, Наказів Міністерства оборони України, Наказів Міністерства освіти та науки України, так і до багатьох документів з військової історії, значної кількості фотоматеріалів, афіш, репертуарних списків, нотного матеріалу тощо.

Результати дисертаційного дослідження апробовані І. В. Мартиною протягом трьох років (2021–2024) на п'яти міжнародних, двох всеукраїнських, трьох регіональних наукових конференціях та під час проходження міжнародного науково-практичного стажування.

Оцінка змісту роботи, її відповідність спеціальності
034 Культурологія.

Зміст і сутність виконаних досліджень відтворені у назві дисертації та публікаціях. Дисертація І. В. Мартинової має чітку структуру, котра відповідає прописаним цілям і завданням наукового дослідження, матеріал викладено логічно, послідовно та аргументовано.

У першому розділі роботи дисертантка з кропіткою допитливістю вивчає військовий духовий оркестр як самобутнє явище музичної культури, висвітлює історіографію, джерельну базу та усталює методологію дослідження стосовно теми дисертації. Багатогранність еволюції військових духових оркестрів в Україні, у призмі історико-соціальних звершень з домінантою на особливостях національної ментальності, постають у центрі дослідницької уваги другого розділу дисертації. У третьому розділі, будучи основною, змістовно магістральною частиною кваліфікаційної наукової праці, визначається змінність функціональності сучасних військових духових оркестрів, висвітлюється їх концертна діяльність, а також здійснюється характеристика репертуарної палітри новочасних військових оркестрів.

У висновках до роботи І. В. Мартинова підсумовує проведене дослідження, наголошуючи на виконавській мобільності військових оркестрів як стилістичній особливості багатовекторності сфер застосування сучасних українських військових оркестрів, на розмаїтті видів їхньої концертної діяльності та особливостях сучасного концертного репертуару подібних музичних колективів.

Оформлення списку використаних джерел відповідає вимогам Національного стандарту України 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Оцінювання наукової новизни одержаних результатів.

Дисертація І. В. Мартинової вирізняється науковою новизною, адже тут *вперше* «...здійснено комплексний джерелознавчий аналіз наукової та публіцистичної літератури про формування і розвиток військових оркестрів у контексті історії української музичної культури; здійснено наративну характеристику еволюції діяльності військових оркестрів у дискурсі історії; українські військові оркестри розглядаються як система, котра передбачає взаємодію освітнього, композиторського, виконавського компонентів; українські військові оркестри розглядаються як колектив-команда, яку об'єднує не тільки прагнення до професійної досконалості і спільна художня

ідея, але й ментально-емоційні почуття взаєморозуміння підтримки та освітня універсальність; оновлено оцінки та осучаснено функційні концепції військово-оркестрового виконавства у контексті державотворення в сучасній Україні; висвітлено нові мистецькі здобутки військово-оркестрової служби ЗСУ» (с. 17).

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. У ході аналізу змісту дисертації І. В. Мартинової порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, текстових запозичень без посилань, фабрикацій та фальсифікацій) не виявлено. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, всі результати дослідження належать авторці особисто.

У цілому можна констатувати, що поставлені завдання дослідження авторкою дисертації вирішено в повному обсязі, мета дослідження досягнута. Таким чином, представлена дисертація є завершеною науковою роботою та повністю відповідає всім вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 «Культурологія».

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Активізоване професійне зацікавлення під час вивчення дисертації І. В. Мартинової, згенерувало низку запитань і зауважень до дисертантки, що, підкреслимо, не зменшує наукової значущості, тематичної перспективності, а також надзвичайно вагомої необхідності та, в цілому, актуальності представленого дослідження.

Запитання.

1. Висвітлюючи питання репертуару сучасних військових духових оркестрів, І. В. Мартинова переконливо стверджує максимальне різноманіття жанрової означеності репертуарної палітри новочасних військових оркестрів. Натомість, питання стилю, своєрідного музично-виконавського почерку у звучанні військового духового оркестру, на нашу думку, залишається недостатньо розкритим. Звісно, професійна інтерпретація творів різних

жанрів військовими диригентами та виконавцями, буде максимально наближеною до певного виконавського стилю стосовно відповідного культурно-історичного періоду, але ж звукоінтонаційний почерк виконання одного й того ж твору військовими музикантами, та філармонійним духовим або ж муніципальним оркестром, у представленні цивільних музикантів, буде мати, на нашу думку, певні відмінності.

Отже, враховуючи вищезазначене, поставимо *запитання* до дисертантки: «Чи можна стверджувати наявність відповідно характерного, самобутнього усталеного військово-музичного виконавського стилю, своєрідного музично-військового почерку виконання художніх ансамблево-оркестрових композицій? Якщо так, то які, на думку дисертантки, своєрідно-характерні риси, виконавсько-стильові ознаки, будуть вирізняти сучасне військово-музичне мовлення?».

2. Відомо, що духове професійне музично-виконавське мистецтво вимагає від музиканта надзвичайно злагодженої роботи усіх компонентів його виконавського апарату, зазначимо більше, наявної фізіологічної відповідності до музично-виконавського процесу усіх складових звукоутворюючого апарату (виконавське дихання, резонатори, амбушюр) та компонентів загальної постановки виконавця (положення голови, плечей, тулубу, ліктів, ніг та ін.). У царині духового військово-музичного виконавства, враховуючи фактор візуалізації виконавського процесу, особливо у церемоніально-урочистих процесіях та, підкреслимо, музично-військовому жанрі дефіле, вимоги до компонентів загальної постановки виконавського апарату військових музикантів і, безумовно, диригентів у тому числі, можуть бути відповідно схарактеризованими низкою специфічних вимог до складових загальної постановки виконавців, зокрема відповідності зросту, статури, ваги музикантів, певної конституційної будови та функціональних особливостей організму. Саме цей фактор стосовно особливих показників загальної постановки виконавського апарату військових музикантів не висвітлюється у представленому дослідженні, а відтак, виникає наступне

запитання до І. В. Мартинової: «Які найбільш специфічні та, водночас, надзвичайно важливі характеристики складових загальної постановки виконавського апарату військового музиканта, будуть вирізнятися порівняно з компонентами виконавського апарату музикантів-духовиків царини цивільного виконавства?»».

3. Висвітлюючи розвиток військових оркестрів в Україні, дисертантка сягає широкого кола історико-соціальних передумов їх формування, трансформаційних процесів їх функціональності, особливостей концертної діяльності військових духових оркестрів, окреслює специфіку їх репертуарної палітри, але, при цьому, лише побіжно звертається до означення складу оркестрових груп військових музичних колективів, полишаючи дослідницькою увагою процеси кристалізації видів військових духових оркестрів. Відтак, виникає запитання до І. В. Мартинової: «Які види сучасних професійних духових оркестрів, зокрема військових, можна виокремити наприкінці першої чверті ХХІ століття, окрім традиційно відомих малого, середнього та великого духових оркестрів?»».

Зауваження.

1. У низці зауваг, стосовно рецензованої наукової роботи І. В. Мартинової, окреслимо представлення військової музики у наголосі як жанру музичного мистецтва (с. 15), поряд з означенням як жанру і військового сигналу (с. 35, 36), що є, на наш погляд, не співвідносним, адже військова музика, принаймні якою вона постає у максимальній багатогранності сьогоденної музичної практики, надзвичайно розлого представленої на сторінках презентованого наукового дослідження І. В. Мартинової, може бути означеною як самостійний та художньо самодостатній напрям новочасного музичного мистецтва, із обійманням у своїй унікальній специфіці абсолютно усього різноманіття жанрів, у тому числі й сигнальної музики.

2. Акцентуватимемо, що багатогранність вивчення діяльності військових духових оркестрів, поміж іншого, і в аспекті персоналістичної

виконавської майстерності, знаходить означення переважно в творчих постатях відомих музикантів-диригентів, їх активній творчій діяльності у різні періоди розвитку військової музики в Україні, але ж, при цьому, на жаль, оминаючи аналітичною увагою численних виконавців-оркестрантів, а саме – провідних солістів-інструменталістів, концертмейстерів оркестрових груп, самобутніх творчих лідерів з числа оркестрових музикантів, чиї мистецькі долі, певною мірою, віддзеркалюють еволюцію військових музичних колективів, наголосимо, не менш ніж їх очільників-диригентів.

3. Зазначимо, що дисертантка, на жаль, применшує практичне значення власної кваліфікаційної наукової роботи, що вбачаємо у відповідному пункті у вступі дисертації (сторінка 18). Рецензована наукова робота вартує значно більшої оцінки її практичної результативності, аніж зазначено авторкою дослідження стосовно деяких історичних навчальних дисциплін. До окреслених І. В. Мартиною позицій стосовно практичного значення роботи, обов'язково слід врахувати значення дисертації у таких навчальних дисциплінах як «Виконавська практика», «Педагогічна практика», «Музична психологія», «Музичний фольклор», «Аналіз музичних творів», «Інструментування», «Інструментознавство», «Композиція», «Музична естетика», «Історія музичних жанрів» тощо.

Наголосимо, що вище представлені запитання і зауваження відносно кваліфікаційної наукової праці І. В. Мартиною не носять принципового значення та мають, акцентуватимемо, абсолютно уточнюючий та, насамперед, доповнюючий характер.

Представлена до рецензування наукова праця буде вкрай затребуваною та практично використовуваною не лише представниками царини військової музики, зокрема військовими диригентами, виконавцями-оркестрантами, управлінсько-організаційним корпусом військових музичних колективів, але й численними представниками цивільних культурно-мистецьких інституцій, диригентами, музикантами-інструменталістами та інспекторами оркестрів тощо.

Особливого значення пропонована робота набуває з огляду вивчення діяльності військових духових оркестрів у контексті спеціалізованого навчально-освітнього процесу, а також винятково самотнього мало досліджуваного жанру військової музики – дефіле, про що і зазначає І. В. Мартинова у перспективах цієї кваліфікаційної наукової праці (с. 188), таким чином, стверджуючи презентоване дослідження у когнітивному значенні винятково відкритим, а також надзвичайно перспективним.

Важливо наголосити, що за результатами написання наукової праці, дисертанткою опубліковано низку фахових наукових статей у відповідних збірниках, що максимально віддзеркалюють основний зміст дослідження. У представлений науковій роботі не виявлено порушень академічної доброчесності.

Загальний висновок.

Отже, вищезначене дозволяє зробити наступні висновки. Дисертація Мартиної Ірини Василівни «Багатовекторність діяльності військових духових оркестрів у суспільно-культурних процесах в Україні (кінець XX – початок XXI століть)», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки», за спеціальністю 034 «Культурологія» є оригінальним, винятково актуальним та цілісним науковим дослідженням, що вирізняється вагомим теоретичним і практичним значенням, передусім, для митців царини військової музики, а також багатьох представників сфери духового професійного музично-виконавського мистецтва, фахівців з культурології, історії, музичної педагогіки, композиторів, музикознавців, психологів, і є такою, що повністю відповідає вимогам наказу Міністерства науки і освіти України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022 р., № 502

від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.), а її авторка Мартинова Ірина Василівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 «Культурологія».

Офіційний опонент:

Доктор мистецтвознавства, професор,
проректор з наукової, творчої
та міжнародної діяльності
Дніпровської академії музики

Валерій ГРОМЧЕНКО